Jure Kaštelan

GORAN JE »JAMU« PRVO PROČITAO TITU

Svaki put kad čitam ili čujem stihove Goranove *Jame,* sjetim se naših susreta i razgovora u Livnu krajem veljače 1943. O susretu s Goranom pisao sam još za vrijeme borbe i kasnije u pogovoru njegovim *Izabranim djelima,* 1951. A, opsežnije sam govorio u nekoliko javnih predavanja.

Goranovu *Jamu* prvi put je u Livnu 10. veljače 1943. recitirao Vjekoslav Afrić ranjenicima Prve proleterske divizije. Sâm Goran čitao je za tu prigodu napisani uvod i objašnjenje poeme.

Koji dan kasnije otišao sam među ranjene borce da o njima napišem za »Dalmatinski partizan« zapis, razgovor ili reportažu. To su bili teški ranjenici, a većini od njih stradale su noge, ruke ili lice od smrzavanja na prijelazu preko zaleđenog Igmana.

Svi su oni bili potreseni snagom *Jame.* Više su govorili o dojmu koji je na njih ostavila pjesma nego o svojoj patnji. »Sad mi nije teško umrijeti«, rekao mi je jedan mladi partizan čiji umirući pogled ne mogu zaboraviti.

To sam kazivao Goranu. On je bio svjestan da je napisao veliku poemu.

Malo smo se u razgovoru odšetali izvan Livna prema Dumanu. Sjeli smo uz put i on mi je počeo čitati *Jamu,* sav uzbuđen. Uto je prolazio jedan partizan. Poznavao je Gorana. Pozdravili smo se. Taj partizan imao je fotografski aparat. Rekao nam je da ostanemo sjedeći i učinio snimak »za sjećanje«. To je bio, mislim, Stefan Mitrović. Otišao je svojim putem. A što je bilo s fotografijom, ne znam.

Goran je prekinuo čitanje i nastavio se razgovor.

Sjećam se dobro da me je nekako iznenada upitao: »Znaš li kome sam prvome čitao *Jamu?*« — »Sigurno Nazoru.« — »Nazoru sam govorio da pišem, ali mu nisam čitao.« — »Onda ne znam.« — »Prvi čovjek kome sam čitao *Jamu* — bio je drug Tito.«

Vidio je da sam iznenađen.

Sjećam se da je govorio o tri svoja susreta s Titom. Prvi put vidio ga je u Bihaću. Goran je s Nazorom još dva puta odlazio k Titu. Gdje je to bilo, nisam pitao.

Kao da sad čujem Goranovo pričanje. Rekao mi je da je u jednom od tih susreta s Titom, najprije pročitao *Jamu.* Tito je pažljivo slušao čitanje, a onda se poveo razgovor o ideji poeme i o pojedinim poglavljima i slikama.

Goran mi je tada rekao da mu je razgovor s Titom pomogao da svoju viziju dovede do kraja i da joj dade konačan oblik.

— Sve ću ja to jednom napisati — završio je Goran. Ali za koji mjesec, sredinom srpnja 1943, njega više nije bilo.

Tražio sam po različitim dnevnicima i memoarskoj literaturi nije li možda već netko zabilježio koju riječ o susretu Gorana s Titom, ali nisam naišao ni na kakav trag.

Tekst *Jame* koji je Goran čitao bio je djelomično kucan na stroju, a djelomično dopisivan rukom.

Tih dana vidjeli smo se još u nekoliko susreta. Posljednji put Goran mi je dao tekst *Jame* da ga na šapirografu izvučem u većem broju primjeraka.

Otišli smo u »tehniku« i, u dogovoru s drugovima, počeli smo tipkati prvu stranicu *Jame.* Imali smo dovoljno matrica i papira. Goran je bio zadovoljan, ali je poslije prve stranice iznenada odlučio: »Danas prestanimo. Možda ću još noćas izmijeniti koju riječ. Sutra ćemo nastaviti.«

Poslušao sam ga. Uzeo je rukopis *Jame* da je još jednu noć, možda, dorađuje i da se sutra nađemo i nastavimo umnožavanje.

Ali, sutra se više, i nikada više, nismo vidjeli. Te iste noći počela je četvrta ofenziva. Napustili smo Livno i otišli u različitim pravcima. A ovaj posljednji podatak o pokušaju »štampanja« *Jame* u tehnici lista »Dalmatinski partizan« ima jedino vrijednost sjećanja.

Frano Šimunović, Partizanska kolona (detalj), god. 1948.

Frano Kršinić, skica za spomenik u Titovom Užicu, god. 1962.